

Др Душан Вучковић

ПРИЛОГ УПОЗНАВАЊУ КАПИТАЛИСТИЧКОГ ИСКОРИШЋАВАЊА ШУМА У ЦРНОЈ ГОРИ

Искоришћавање шума у Црној Гори од друге половине прошлог вијека па до престанка бивше црногорске државе, и за цијело вријеме Краљевине СХС и Југославије, спадало је међу најважнија питања њене економике. Од његовог правилног рјешења очекивало се побољшање тешког економског стања не само власника шума већ и цијелог црногорског народа. Рјешење овог питања редовно је повезивано и са изградњом комуникација као предуслова за цјелокупни привредни и културни развој. У оба наведена периода искоришћавање шума, изузев оног за подмирење домаћих потреба становништва, вршено је путем дугорочних уговора преко домаћих и страних капиталиста или капиталистичких друштава. Ток тог искоришћавања кретао се према развоју општих услова за развитак црногорске привреде, а посебно капиталистичких друштвених односа и капиталистичке привреде.

У бившој црногорској држави индустријско искоришћавање шума се из објективних разлога ограничава на незнатан обим, док у периоду Краљевине СХС и Југославије оно узима релативно велике размјере. У новој, много већој држави, с развијеним капиталистичким системом и робном производњом и с неупоредиво већим тржиштем, за његов развој постоје кудикамо повољнији услови него у црногорској држави. На тај развој утицали су општа заосталост цјелокупне привреде у Црној Гори с веома тешким животним условима народа, крајње екстензивно шумарство, бројно а углавном и квалитативно врло слаба шумарска служба, повољни природни услови за искоришћавање највећег дијела шума с релативно великим масама доброг четинарског дрвета у сливовима ријека Пиве, Таре, Лима и Ибра, којима се дрвна грађа може јевтино плавити, и висока доминација недржавног сектора власништва шума који је без стручне управе а од којег највећи дио припада племенима, селима и братствима. Али, осим наведеног, на тај развој одлучујући утицај врше друштвено-економске и политичке прилике цијеле земље с корум-

пираним капиталистичким системом и привредном политиком којом непосредно или посредно руководи страни капитал.

Мада Црна Гора у односу на друге крајеве наше земље представља мало подручје, она је ипак била толико пространа да је у искоришћавању својих шума омогућила учешће великог броја домаћих и страних друштава и других капиталиста, чији је рад био довољно велик и по обиму и по трајању да пружи јасну слику свог система и начина пословања са свима посљедицама које такав рад оставља. Како се дјејство капиталистичког друштвеног система и капиталистичке привреде можда нигдје јасније не одражава него у искоришћавању шума, то је његово проучавање и упознавање утолико интересантније и важније, а нарочито ако се оно врши комплексно, тј. не само с гледишта шумске привреде, већ и са друштвено-политичког, економског и правног становишта.

Наведене карактеристике шумске привреде Црне Горе и друштвено-економске и политичке прилике цијеле земље давале су повољне услове за улагање капитала у искоришћавање црногорских шума и за извлачење добрих профита. Стога се у периоду бивше Југославије обнављају сви уговори из доба црногорске државе и закључује, највећим дијелом закључно са 1930. годином, око 60 нових дугорочних уговора за друге шуме, углавном за оне чије искоришћавање тражи мале инвестиције. У ове послове улази велик број домаћих и страних капиталиста и друштава, међу којима, прекупом уговорних права, и државна предузећа „Дурмитор“ и „Шипад“. Многа од домаћих друштава су, међутим, само номинално домаћа, јер их финансира и њима руководи страни капитал.

Највећи број закључених уговора односи се на племенске, сеоске, и братственичке шуме, а ниједан за државне шуме. Многи уговори су у потпуности извршени, али по некима до слома Југославије сјече нијесу довршене, а десетак уговора није ни почело да се реализује.

Односи надзорних власти — и при одобравању уговора и привредних планова за шуме и при њиховој реализацији — осим ријетких изузетака, били су углавном непринципијелни и несавјесни, праћени изигравањем законских и других прописа, одсуством пружања дужне и потребне помоћи власницима шума и повлађивањем интересима купаца на рачун шума и њихових власника.

Тешко економско стање власника шума гонило их је да уговоре закључују чим им се указала прилика; у тим врло одговорним, далекосежним и компликованим пословима они су били лишени помоћи надзорних власти, а сами су били без потребних

стручних знања о дрвном тржишту стању шума, законским прописима о њима и могућностима њиховог искоришћавања, тражећи и добијајући у томе помоћ углавном само од адвоката; уз то, они су често варани и обмањивани разним обећањима представника и посредника заинтересованих појединаца и друштава; отуда потиче закључивање неких уговора о продајама знатно већег броја стабала него што се у шумама могло посјећи, тежње да се што више прода односно посијече, узимање аванса прије одобрења уговора, често одсуство бриге о будућем стању шума и трајним интересима њихових власника; али су они, нарочито у неким случајевима, водили и упорне борбе против купаца дрвета, појединих надзорних органа и неких својих пуномоћника који су, због својих материјалних интереса, радили несавјесно и противно овлашћенима.

Све ово омогућило је да купци у највећем броју случајева при искоришћавању шума остварују своју основну мисао: посјећи што више и то само квалитетног дрвета уз улагање што мањих инвестиција и уз што ниже производне трошкове. — све у циљу извлачења што већих профита. Зато су и посљедице таквог система искоришћавања шума у односу на шуме и њихове власнике вишеструко негативне.

Ако овоме додамо да је највећи дио искоришћених шума и након завршетка сјеча у њима остајао неотворен, јер су купци изграђивали само привремена извозна средства (риже, котураче, чекрке и сл.) која су по завршетку радова у једној шуми преношена у друге шуме, затим грубу експлоатацију шумских радника и чињеницу да је највећи дио посјечених дрвених маса транспортован и прерађиван ван Црне Горе, онда је још очигледније колико су таквим радом изневјерене велике наде које су и власници односних шума и цио црногорски народ полагали у искоришћавање ових шума.

И при закључивању уговора, и при њиховим преносима, продајама и препродајама уговорних права, и при реализацији уговора и привредних планова за шуме, и при оснивању неких друштава, вршене су многе шпекулације, махинације, злоупотребе и изигравања разних законских прописа.

Ради упознавања система рада код закључивања уговора за ове шуме и шпекулација које су касније вршене, излаже се случај тзв. луковских шума, за које ниједан уговор није ни почео с реализацијом.*

* Излагање представља скраћени одјељак из обимног рада „Капиталистичко искоришћавање шума у Црној Гори.“

ЛУКОВСКЕ ШУМЕ¹

Под луковским шумама подразумевају се шуме шест села у луковској општини — Луково, Орах, Граница, Прага, Јасеново Поље и Шипачно — и села Доња Брезна у општини жупопивској среза шавничког, а налазе се у подручју планина Војник—Голија. Свако од наведених села има своју шуму.

За ове шуме није било привредног плана, па су подаци разних процјењивача о њиховој површини и количини и врсти дрвних маса у њима врло различити. Као приближно тачни могу се узети подаци ШУ* у Никшићу односно БУ из 1930, по којима ове шуме обухватају површину од око 3.000 ха са укупном дрвном масом од око 1.000.000 м³, од чега око 50% долази на букву, а остало на јелу и смрчу.

На молбу Михаила Спасојевића, адвоката из Београда, и других пуномоћника наведених села — *изабраних на збору сваког села понаособ* — МШР у 1922. даје начелно одобрење за сјечу и продају, поред осталог с тим да му се по извршеној продаји уговор поднесе на одобрење.

На основу тог одобрења генерални пуномоћник свих села Спасојевић у 1923. закључује уговор с Димитријем Лазаревићем, индустријалцем из Београда, и подноси га МШР на одобрење. По овом уговору предвиђа се за сјечу око 2,5 милиона стабала (!) уз цијене по стаблу за букву 18, за хрст 30, а за остале врсте 22 д. МШР на уговор ставља многе примједбе са шумарског и правног гледишта, међу којима и то да у уговору није садржано ништа о изградњи узане жељезничке пруге Никшић — Рисан „која јесте један од главних мотива и оправданих разлога да се одобри овако опсежна експлоатација ове шуме...“ На учињене примједбе Лазаревић даје изјаву МШР да пристаје на допуну уговора по свим примједбама шумарске природе, с тим да смије сјећи сва стабла изнад 30 см пр. пр. те да пристаје да „по приложеној карти обиљежену жељезничку пругу изгради у друштву са државом у ком ће случају поднијети уговор који буде закључио са Министарством саобраћаја, или сâм, у ком ће случају дати гаранцију Југословенске банке за испуњење те обавезе“.

Рјешењем министра** бр. 5051 од 25. II 1924. одобрена је сјеча и продаја дрвета углавном под овим условима:

— да се сјеча врши по Распису о шумама по дознаци коју ће вршити орган надлежне шумске управе;

¹ АИИТ (Историјски институт СРЦГ), фасц. бр. 487 — Луковске шуме.

* Скраћенице у чланку за државне органе: ШУ — Шумска управа, БУ — Банска управа, МШР — Министарство шума и рудника, ИШ — Инспекторат шума, СН — Среско начелство.

** Под ријечју „министар“ у чланку се подразумева министар шума и рудника.

— сјеча свих стабала од 30 см пр. пр. па навише може се вршити само на равним или благо нагнутим мјестима;

— сјеча се има тако вршити да се осигура регенерација шуме природним путем, а гдје до тога не дође да се пошумљавање изврши вјештачки о трошку купца;

— да једна од уговорних странака плати на уговор таксу од милион динара;

— да искоришћавање шуме почне за мјесец дана од одобрења уговора, а најдаље до 1. X исте године;

— да купац у року од мјесец дана положи код Финансијске управе у Никшићу кауцију од милион динара;

— да у уговор буде унесена изградња жељезничке пруге „према скици у прилогу“, с тим што ће је купац израдити по условима које пропише Министарство саобраћаја;

— да купац положи капару од милион и аванс од 2 милиона динара;

— да преписе овако допуњеног уговора и уговора о градњи жељезничке пруге странке поднесу МШР на увид и употребу.

Пошто је Лазаревић још прије доношења рјешења о одобрењу уговора дао у име свог друштва изјаву да ће почетком 1924. започети радове, међу којима ће први бити подизање жељезничке пруге Никшић—Рисан, и да ће она бити готова за годину дана (!), те да се нада да ће за ту пругу добити тражену помоћ од Министарства саобраћаја у извјесној количини шина, вагона и машина,² већ почетком 1924. у штампи се објављује да ће радови на свим тачкама пруге почети у марту те године и да ће пруга бити готова најдаље за годину дана (!), тј. да је „подизање жељезнице Никшић — Рисан свршена ствар“.³ Један од сеоских пуномоћника објашњава у штампи да су при продаји имали у виду опште интересе и да су у продајну цијену урачунали грађење путева, подизање жељезнице и давање радова свакоме ко хоће да ради.⁴

Међутим, неколико дана прије доношења рјешења о одобрењу уговора, Министарство саобраћаја одбија Лазаревићев захтјев за изградњу поменуте пруге. Против одбијања овог захтјева пуномоћници односних села, затим села општине требјешке и два села у срезу шавничком, са којима је Лазаревић био такође склопио уговоре о искоришћавању њихових шума — сматрајући да се тим онемогућава извршење односних уговора — улажу протест код Министарства саобраћаја тражећи да се Лазаревићу одобри изградња поменуте пруге и да му се у томе помогне додјелом траженог жељезничког материјала, подвлачећи, поред осталог, да је поступак Министарства саобраћаја „ма какве мотиве имао, према сиротињи Црне Горе антинародни који ће кад-тад имати

² М., Продаја шума и питање жељезнице, Слободна мисао, 1923, бр. 65.

³ За спасавање Црне Горе — подизање жељезнице, Никшић — Рисан свршена је ствар, исто, 1924; бр. 70.

⁴ С. Т. Дурутовић, Продаја наших шума, исто, 1924, бр. 76.

негативних последица“.⁵ Али, и та и друга настојања;⁶ као и изјава Лазаревића почетком априла исте године да од уговора никад неће одустати и да ће сам са државом ријешити све што је потребно да се омогући искоришћавање шума,⁷ остала су без икаквих резултата, вјероватно највише због тога што је Југословенска банка почетком априла исте године напустила мисао ранијег судјеловања код тог посла и прекинула везе са Лазаревићем.⁸

Против рјешења о одобрењу уговора Лазаревић подноси тужбу Државном савјету, а убрзо потом његов пуномоћник у штампи напада то рјешење као незаконито, нарочито у погледу сјече само стабала која ће се дозначити (а не свих стабала од 30 см пр. пр. како је уговором одређено) и обавезе изградње поменуте пруге.⁹

Пошто је Спасојевић — коме су власници шума признали 20% од продајне цијене и право на дио у сваком селу као удионичару (!) — одбијен од захтјева код Лазаревића и Југословенске банке да му се одмах да провизија од милион динара и пошто Лазаревић није у одређеном року положио уговорне суме, Спасојевић, прије доношења одлуке по тужби Лазаревића и без договора с осталим сеоским пуномоћницима, подноси крајем марта 1924. представку МШР тражећи да се уговорна обавеза села према Лазаревићу огласи неважећом те да они могу закључити уговор с другим купцем. МШР то сјутрадан прима на знање упућујући подносиоца захтјева на рјешење о одобрењу уговора с Лазаревићем, с тим да ће се испуњење услова истог рјешења цијенити кад му се доставе подаци за коначно одобрење уговора.¹⁰ Након тога Спасојевић и тројица других сеоских пуномоћника иду у Загреб и истог мјесеца закључују други уговор с друштвом „Милан Прпић“ д. д. у Загребу.¹¹ Овај уговор је по изјави пуномоћника Лазаревића* био за продавца за 30 милиона динара неповољнији од уговора с Лазаревићем,¹² а уговор касније потписују и остали сеоски пуномоћници.¹³

Одлуком Државног савјета бр. 9243 од 10. VI 1924. одбачена је тужба Лазаревића.

⁵ Продаја шума у никшићком округу, исто, додатак бр. 85.

⁶ П., Запостављање Црне Горе, исто, бр. 86; Окружни одбор за железнице, исто бр. 87.

⁷ Продаја шума у никшићком округу, исто, додатак бр. 85.

⁸ Изјава адв. Спасојевића, исто, бр. 93.

⁹ Продаја шума у никшићком округу, исто, додатак бр. 85.

¹⁰ Исто.

¹¹ Исто.

* Пуномоћник Лазаревића био је Андрија Поповић, адвокат из Београда.

¹² Исто.

¹³ Изјава М. Машуловића, Р. Марковића и Ст. Дурутовића, исто, додатак бр. 89.

У вези с наведеним радом Спасојевића и поменути три сеоска пуномоћника око отказа уговора Лазаревићу и закључивања уговора с Прпићем, између ових, с једне стране, и осталих сеоских пуномоћника, пуномоћника општине требјешке и пуномоћника Лазаревића, с друге стране, води се у штампи врло опширна преписка у којој се, поред осталог, нарочито о Спасојевићу дају врло негативне оцјене, а овај наводи да је и пуномоћник Лазаревића требало, да је уговор с Лазаревићем остао на снази, да добије 1% провизије.¹⁴

Стручњаци Прпића током 1924. и у прољеће 1925. проучавају шуме и могућности изградње поменуте пруге, а затим се врше допуне у уговору с Прпићем и уговор подноси МШР на одобрење.¹⁵ Исте, 1925. године, Лазаревић моли МШР да не одобри уговор с Прпићем јер се он сматра закупцем тих шума по уговору закљученом с њим.

У јулу 1925. министар одбија да одобри уговор с Прпићем. Између осталих разлога за одбијање одобрења наводи се да „*продаја има бити јавним надметањем а не по слободној погодби, да шума није од компетентних шумарских органа стручно процијенена. . . , да уговор ниуколико не обезбјеђује економске користи дотичног краја. . . , да. . . подизање железнице која би ономе крају пружила највеће економске користи. . . у овом се уговору не предвиђа. . .*“¹⁶ (подвукао Д. В.).

У вези с овим ставом МШР у погледу уговора с Прпићем, истиче се да је рјешењем министра почетком новембра исте године одобрен уговор Војновића с племеном граховским, иако су код тог уговора постојали сви разлози због којих је одбијен уговор Прпића!

Одбијање одобрења уговора окарактерисао је Прпић разлозима партијских интереса, наводећи да је био заинтересовао „свјетски капитал за изградњу жељезница у односном крају“, те да до њега нема кривице што уговор с њим није реализован.¹⁷ Партиске разлоге због одуговлачења доношења рјешења о уговору наводи и Спасојевић.¹⁸

Почетком 1926. „М. Прпић“ д. д. извјештава МШР да је одустало од уговора са Спасојевићем.

У 1926. Спасојевић налази новог купца — Павла Војновића из Београда — па, заједно с осталим сеоским пуномоћницима, закључује с њим у Лукову 29. XII 1926. нови уговор који у фебруару 1927. подноси МШР на одобрење. — Чим је за то сазнао Лазаревић он моли МШР да не одобри уговор с Војновићем пошто је он „још увијек легитимни купац односних шума“, додајући да

¹⁴ Слободна мисао, 1924, бр. 85, 87, 88, 89, 91, 93, 97, 101, 106, 110, 115. и 116.

¹⁵ Исто, бр. 95, 97, 104 и 115 из 1924. и бр. 150. и 151. из 1925.

¹⁶ Исто, 1925, бр. 152.

¹⁷ Исто, 1925, бр. 150.

¹⁸ Исто, бр. 150. и 154.

ће уговор допунити према рјешењу бр. 5051/24. Спасојевић упућује молбу и краљу да се уговор с Војновићем што прије одобри, а у јулу исте године моли МШР да се у уговор унесу одредбе да се план за искоришћавање шума изради о трошку продавца у року од 2 године, да се и купац и продавац обавезу да сваке године уплаћују 6% од куповне цијене у фонд за пошумљавање односних шума, те да се уговор таксира на вриједност 1 милион стабала, јер број стабала није нико утврдио а продавци не могу гарантовати да има за сјечу наведени број стабала. Све ове захтјеве МШР усваја.

Поступајући по примједбама и упутствима МШР на уговор из 1926, Спасојевић и Војновић закључују 11. VII 1927. нови уговор који истог дана потврђују код Првостепеног суда за град Београд таксирајући га са 200.000 д. Овај уговор прихватају у августу исте године и остали пуномоћници села.

Битне одредбе овог уговора су сљедеће:

— површина шума, које се састоје из 14 комплекса, није утврђена но је од једног државног шумара „узета произвољно“ око 8.630 ха (!);

— предмет продаје су сва стабла свих врста дрвета са и изнад 30 см пр. пр. која нијесу трула (!);

— право искоришћавања шума траје 50 година, с тим што купац може искоришћавање и раније довршити, јер он сам одређује колико ће сјећи које године;

— при искоришћавању купац је дужан држати се прописа Расписа о шумама;

— продајна цијена четинарских стабала износи 22, букових 18, а хрстових стабала 30 д, ако их буде најмање 100.000 (!), а ако их буде мање онда 22 д;

— купац плаћа капару од 3 милиона д у року од 24 мјесеца, с тим да први милион исплати у року од 8 мјесеци од таксирања уговора;

— искоришћавање шума има почети најдаље у року од 3 године од таксирања уговора;

— дознаку стабала вршиће сваке године о трошку купца шумарски орган, а ако се дознака не проведе благовремено, купац је овлашћен да у случају потребе сијече сва стабла изнад 30 см пр. (!);

— таксу на уговор носе по пола купац и продавац, с тим што ће је купац платити а дио који припада на продавца одбити од капаре;

— сјеменаћи ће се остављати првенствено од стабала испод 30 см пр. (!);

— сјеча се има тако вршити да се осигура природна регенерација шума, а гдје она изостане вршиће се вјештачко пошумљавање из фонда у који ће купац плаћати сваке године 6% од ку-

повне цијене посјечених стабала, од чега ће 4% ићи на његов терет а 2% на терет продавца;

— привредни план ће изградити продавци у року од 2 године од новца добијеног од ове продаје;

— купац има право да уговор пренесе на друго правно или физичко лице, а продавац је дужан да пренос одобри;

— ако купац у уговорном року не плати капару, односно ако за одгађање нема одобрење продавца, продавци могу уговор раскинути и без судске интервенције;

— купац постаје власник купљених стабала даном таксирања уговора (!);

— спорове између купца и продавца рјешаваће надлежни грађански суд.

Уз остале прилоге уз овај уговор налази се и поменути уговор од 29. XII 1926.

Површина шума у износу 8.630 ха — наведена у овом уговору — у ствари је површина шумског подручја Војник—Голија које је, уз друге шуме, у 1926. процјењивао проф. А. Шеншин, али се ово подручје код Шеншина протеже до околине села Горанског у дужини око 27 км,¹⁹ што значи да су њим обухваћене и све шуме пивских села, као и шума манастира Пиве и Пејовића. Још нереалнији је број хрстових стабла за сјечу — који се у уговору рачуна и на 100.000 — јер је лаик могао одмах видјети да у овим шумама нема хрстових стабала за употребу у техничке сврхе.

Пошто је уговор потврђен, Спасојевић и остали пуномоћници одмах осигуравају своје интересе рјешењем питања њихове провизије од овог посла под фирмом накнаде трошкова које су учинили око закључивања уговора. Стога истог дана када су сески пуномоћници прихватили уговор с Војновићем, тј. у августу 1927 они, на бази овлашћења у њиховим пуномоћјима, „по својој савјести а узимајући у обзир све фактички учињене трошкове и задужења“, донесе одлуку да се пуномоћницима који су радили на закључивању уговора пуних седам година призна: Спасојевићу — 4% од вриједности цјелокупне шуме, „остављајући му да овај проценат од купца шума прими онако како се са истим споразумије“, 5% свим осталим пуномоћницима уз овлашћење Спасојевићу „да по својој савјести учини подјелу овог процента између пуномоћника појединих села“...(!) и 1% на име репрезентативних трошкова.²⁰

¹⁹ АИИТ, фасц. бр. 131.

²⁰ Ову одлуку објавио је Р. Марковић — пуномоћник из Лукова и у Слободној мисли бр. 259. од 4. IX 1927, апелујући на удионичаре „да једном за вазда спријече овакву трговину“, јер је ранијом одлуком одобрено пуномоћницима свега 2% на име њихових трошкова, док се овом одлуком признаје 10%.

Како у уговору нема никакве обавезе купца за изградњу жељезнице Никшић — Рисан, а та обавеза је садржана у рјешењу из 1924. о одобрењу уговора с Лазаревићем, требало је наћи начин да МШР не наметне ту обавезу новом купцу. Зато Спасојевић, одмах након рјешења питања провизије, доставља МШР таксиран уговор с Војновићем „на употребу у смислу рјешења бр. 5054/24“, прилажући као саставни дио уговора писмену обавезу купца да положи милион динара кауције. У истој представи Спасојевић, поред осталог, наводи да пошто је Министарство саобраћаја у 1924. одбило понуду за изградњу жељезнице Никшић — Рисан, а законом о буџетским дванаестинама за април—јул 1925. озакоњена је изградња жељезнице Требиње — Никшић, то постаје беспредметна изградња жељезнице до мора, па „*ми стога разрешавамо купца те обавезе и молимо да му се саопшти да је обавеза за изградњу жељезнице постала беспредметна*“ (!) (подвукао Д. В.). МШР прихвати захтјев и одмах издаје Војновићу увјерење да „*купац шума Лукова и Доњих Брезана није обавезан да изгради жељезницу о којој је било ријечи у рјешењу МШР бр. 5051/24*“! — Ово увјерење потписује начелник Сл. Илић, као заступник ген директора Генералне дирекције шума, а обавеза изградње поменутих пруге одређена је у рјешењу министра!

Војновић покушава увући лондонског банкара Фримана у овај посао, па му продаје уговорна права на ове шуме,²¹ а МШР издаје Фриману увјерење да је уговор с Војновићем закључен и код суда потврђен. Али, Фриман „чим је сазнао праву истину о вриједности тога уговора“, повраћа га Војновићу давши му „великодушно у Бечу 2.000 енглеских фунти или у динарима 540.000“.²²

С друге стране, Лазаревић, који себе и даље сматра купцем дрвета из ових шума, исте године моли МШР да се не одобри уговор с Војновићем а да ће он уговор допунити према рјешењу бр. 5051/24.

Након таксирања уговора с Војновићем, а у међувремену до доношења рјешења министра о овом уговору крајем 1927, у никшићкој штампаници воде се поново расправе између Поповића и Спасојевића и растурају се плакати о закључењу уговора с Војновићем уз коментаре тог уговора. У тим расправама се, с једне стране, увелико хвали овај уговор, јер је за ове шуме „ангажован капитал енглеско-американски, који за шумску индустрију ставља за располагање милион долара...“²³ а Спасојевић, поред осталог, изјављује да „*ја и моји другови пуномоћници... се радујемо и душа нам је весела... што смо успјели да нашем народу створимо хљеба и рада... те нам дужност налаже да г. Војновићу као човјеку и патриоти изразимо захвалност, што је успио, да по цијену стављања на коцку своје*

²¹ А. Поповић, Како се продају црногорске шуме, Епоха, Цетиње, 1930, бр. 15.

²² Исто.

²³ М. В. Продаја шума у Војнику, Слободна мисао, 1927, бр. 255.

сопствене имовине доведе у наше кршаве страни капитал и омогући индустрију...“²⁴ (подвукао Д. В.). С друге стране, у изјавама Поповића, поред осталог, не само да се нападају одредбе уговора с Војновићем упоређујући их с онима из уговора с Лазаревићем, већ се оспорава ваљаност уговора све док не буде одобрен, тврдећи да је уговор с Лазаревићем у важности.²⁵ С треће стране, нападају се плакати о уговору с Војновићем као нетачни, а нарочито тврђења да „ћемо потомцима оставити још бољу шуму јер ће бити млађа и да ће се имати жељезнице, путеви, водоводи, фабрике и др. јер у уговору с Војновићем нема ни ријечи о фабрикама и жељезницама“, па се апелује на министра да уговор одбаца као штетан.²⁶

Па ипак, рјешењем министра бр. 47528 од 26. XII 1927. одобрава се уговор с Војновићем с тим „да му се сјеча одобрава одмах и да ће му се она забранити ако се не буде држао услова постављених од Министарства“. У овом рјешењу се констатује, поред осталог, да се оно доноси пошто је „Војновић испунио и услове који су постављени... рјешењем министра шума и рудника 5051/24 (!), не упуштајући се у даље испитивање самог уговора са његове чисто приватноправне стране, пошто је то ствар уговарача“ (подвукао Д. В.) — Ово рјешење је у потпуној супротности с поменутиим рјешењем министра из 1925. о уговору с Прпићем, иако су сви разлози због којих је одбијено одобрење уговора с Прпићем важили и за уговор с Војновићем.

Против овог рјешења Лазаревић и пуномоћници села Лукова улажу тужбе Државном савјету. Доношење одлука по овим тужбама се дуго отезало, а како је Лазаревић умро 1929, и како су крајем исте године пуномоћници наведеног села одустали од тужбе, Државни савјет није ни доносио одлуке по тужбама.

У фебруару 1928. Војновић моли МШР да се њему нареди да он умјесто продавца а на рачун капаре плати израду привредног плана предвиђеног уговором, наводећи да то ради нарочито због тога „што је до сада продавцима дао на рачун... рата скоро половину истих (1.400.000 д), а они до данас још нијесу тај план ни почели израђивати“... , што МШР прихвата с тим да се о томе изјасне продавци. Сеоски пуномоћници или нијесу о овоме хтјели дати никакву изјаву или су изјавили да уговор с Војновићем више не важи, јер он није испунио уговорне услове у погледу давања капаре.

Пошто Војновић није платио први дио капаре у уговорном року, ни мјесец дана послѣје тога, сви сеоски пуномоћници издају у априлу 1928. посебно пуномоћје Спасојевићу да „у најкраћем могућем року с Војновићем ријешити питање капаре“, тим прије што Војновић даје нетачне изјаве да је капару дао, те ако Војновић не исплати капару, да му Спасојевић у име свих потписника

²⁴ Исто, бр. 261.

²⁵ Исто, бр. 258, 264, 265, 266 и 274.

²⁶ Р. Бошковић, О продаји шума у Војнику, Глас народа, Никшић, 1927, бр. 47.

откаже уговор. Спасојевић у мају позива Војновића да капару плати најдаље до 25. маја, а ако то не уради да уговор престаје важити. Независно од овога, на сеоском збору села Шипачно, крајем априла, одлучује се да се стави у дужност Спасојевићу и још тројици пуномоћника да у року од 30 дана преко Спасојевића „или изврше или откажу уговор с Војновићем, те ако не изврше једно од то двоје да престају бити пуномоћници“. Пошто то није било учињено, поменута три пуномоћника извјештавају МШР да су њима и Спасојевићу престала пуномоћја на бази наведене одлуке сеоског збора, те моле да оно не прима више никакве представке Спасојевића у вези са сеоском шумом.

Како Војновић ни у продуженом року није испунио своје обавезе, Спасојевић крајем децембра 1928, у својству ген. пуномоћника свих села, извјештава МШР „да Војновић није власницима шума исплатио капару те да му је он уговор отказао“, наводећи „да ће шуме дати неком нашем држављанину који има новаца и ко може вршити експлоатацију“ по условима из рјешења о одобрењу уговора с Војновићем.

Према неким непровјереним подацима Спасојевић, прије његовог извјештаја МШР да је Војновићу отказао уговор, закључује уговор с Прпићем из Загреба углавном под истим условима као с Војновићем, с тим што уговор не обухвата шуму села Лукова јер то нијесу хтјели пуномоћници овог села.

Крајем јануара 1929, међутим, Војновић обавјештава Спасојевића да је своја уговорна права и обавезе пренио на Прпића у Загребу потврдом код јавног биљежника у Загребу 28. I 1929.

О неиспуњењу Војновићевих уговорних обавеза и стању насталом због тога, пише се у никшићкој штампи током 1928, па се, поред осталог, наводи да Војновић „иде од банке до банке и залаже шуме у Војнику као да му је од оца наслеђе,²⁷ а затим да у СН у Никшићу постоји записник неколицине удионичара ових шума који тврде да је Спасојевић „јавно рекао на збору у Лукову (22. IV 1928) да му је министар шума г. Мијовић „отео“ милион динара за одобрење продаје, дакле да му је отео оно што су требали примити власници шума као прву рату одређену по уговору“, али да се министар „задовољио тиме што му је г. Спасојевић дао изјаву и порекао оно што његови Луковци тврде... иако постоји изјава пензионисаног потпуковника г. Сима Ђукановића, који нуди сто свједока да утврде истинитост ријечи г. Спасојевића...“²⁸ О овоме, поред осталог, пише и Поповић у представци министру у јуну 1929,²⁹ прилажући препис изјаве три Луковца од 23. IV 1928. — потврђене код поглавара среза у Никшићу по којој је Спасојевић заиста рекао на поменутом збору да је „морао дати министру шума милион динара и подмитити га да одобри продају шума“ односно да му новац није дао „добре воље већ ми је то министар отео“. Исто тако јавља се да је тих дана био у Никшићу Војновић, бивши снајдер из Шида у Сријему а сада купац наших шума... који је врло сумњив пословни човјек... и организовао у Београду друштво „Пољанице“

²⁷ Комедија са луковским шумама, Слободна мисао, 1928, бр. 310.

²⁸ Афера са шумама, исто, бр. 328.

²⁹ АИИТ, фасц. бр. 489 — Пивске шуме.

које је затражило од наше Обласне скупштине два милиона златних марака да направи фабрике под Војником...“, те апелује на посланике у Београду „да цијелу аферу са шумама изнесу пред Скупштину“.³⁰ Крајем године у истом листу Спасојевић изјављује да никад није рекао за Мијовића ријечи „које ми клеветнички подмећу непријатељи“, увјеравајући свакога „да док је ствар у мојим рукама нема никакве бојазни да ће или г. Војновић или ма ко други успјети да повриједи народне интересе који су везани за продају ових шума“.³¹ Поводом изјаве Спасојевића уредништво листа у истом броју додаје, поред осталог, да изјаве сличне Спасојевићевој не значе ништа, да питање уговора с Војновићем и капара треба извести начисто, „Јер је и грехота и срамота да се власници ових шума не обавијесте о цијелом послу“.³²

Пошто Војновић није дао уговорну капару ни до маја 1929, села Шипачно, Јасеново Поље, и Д. Брезна — сматрајући да због тога уговор с Војновићем нема важности — на посебним сеоским зборовима истог мјесеца доносе одлуке да се њихове шуме „продадну“, изабирају нове пуномоћнике и стављају ван снаге сва ранија пуномоћја, о чему објављују огласе у „Службеним новинама“.³³ Када је Спасојевићу саопштена представка нових пуномоћника села Шипачна да му је још на сеоском збору крајем априла 1928. отказано пуномоћје и да село од тада не обавезују никакве његове радње у вези са сеоском шумом, овај почетком јуна 1929. код поглавара среза у Никшићу изјављује да „представку сматра као обично сељачко нагваждање, покушај за превару и обману власти... и да је уговор Војновића пуноважан и сада“ (подвукао Д. В.).

У првој половини 1929. Спасојевићу отказују пуномоћја и друга села. Но ово њему неће сметати да о овим шумама и даље годинама пише представке разним властима.

У ово вријеме пуномоћници наведена три села ступају у преговоре с „Јадранским шумским“ д. д. из Дубровника ради искоришћавања њихових шума. Стога, након постизања споразума с овим друштвом, крајем маја нови пуномоћници села Д. Брезна и Шипачно, а почетком јуна пуномоћници села Јасеново Поље, подносе представке МШР молећи да им се начелно одобри „продаја“ њихових шума пошто „сада имамо једног озбиљног купца с којим намјеравамо закључити уговор...“ — На тражење МШР, поводом наведених представки, да се пуномоћници села изјасне да ли је у важности уговор с Војновићем, ови изјављују да је поменути уговор раскинут одлукама сеоских зборова и да је о томе обавијештен и Војновић преко управе града Београда, да је истим одлукама Спасојевићу одузето раније пуномоћје, да је њихов пуномоћник адвокат Поповић и да су нашли новог купца, а пуномоћници села Јасеново Поље додају, уз то, да су тврђења

³⁰ Афера са шумама, Слободна мисао, 1928, бр. 328.

³¹ Исто, бр. 330.

³² Исто.

³³ Службене новине, бр. 133, 136. и 137. од 8, 12. и 14. VI 1929.

Војновића да им је дао капару „обична измишљотина“ те „моле све надлежне власти да једанпут са наших леђа и са наше имовине скину и Војновића и Спасојевића који очито хоће да нам изврше отимачину наших шума“ (подвукао Д. В.).

Почетком јуна 1929. пуномоћници села Д. Брезна и Шипачно, а у јулу село Јасеново Поље, закључују посебне уговоре о искоришћавању сеоских шума са „Јадранским шумским“, чији је представник др Данда, примају капару и уговоре потврђују код Поглаварства среза у Шавнику односно Никшићу.³⁴ У јуну поменута села издају и пуномоћја адвокату Поповићу, који је уједно пуномоћник и „Јадранског шумског“, тј. купца!³⁵ Исто друштво крајем маја исте године закључује два уговора о искоришћавању шума седам пивских села.³⁶ — Битне одредбе свих ових пет уговора састоје се у томе што се друштво обавезује да у околини Никшића подигне модерну стругару, да изгради жељезничке пруге Никшић — Пива и Никшић — Рисан, да радови у шумама почну у року од 6 мјесеци од закључења уговора, да друштво сноси све државне и друге таксе, као и трошкове за израду привредних планова и пошумљавања и да се искоришћавање шума заврши за 15 година, док продавци имају само да прибаве увјерења о својини шума и дозволу надлежних власти да шуме могу „продати“.³⁷

Чим је чуо за преговоре пуномоћника поменута три села с „Јадранским шумским“, Спасојевић увиђа опасност за своје интересе, тј. своју провизију. Зато почетком јуна 1929, тј. у вријеме када су његова пуномоћја отказана, извјештава ШУ у Никшићу да је продужио Војновићу рок плаћања капаре „на основу нашег утаначења од 29. I 1929. које смо учинили када је Војновић хтио да уговор пренесе на М. Прпића. . .“, додајући да је о томе у мају обавијестио остале пуномоћнике преко поглаварства среза у Никшићу и „нико од њих није дао приговор“. Спасојевић објашњава да је то урадио „на основу своје дискреционе моћи а радећи по својој савјести. . .“, па моли да се ово достави МШР „и тиме сматра моја ранија изјава о отказу као да није ни постојала“ (подвукао Д. В.).

Да спречи добијање одобрења МШР по захтјевима поменута три села и унесе забуну у рјешавање уговора тих села с поменутим друштвом, Спасојевић двома представкама МШР у јуну исте, 1929. године, објашњава „да је Војновић по уговору постао власник свих купљених стабала, да Данда и Сочица (пуномоћник пивских села — Д. В.) раде да обманом и преваром заведу

³⁴ АИИТ, фасц. бр. 489 — Пивске шуме.

³⁵ Исто.

³⁶ Исто.

³⁷ А. Поповић, Како се продају црногорске шуме, Епоха, Цетиње, 1930, бр. 9.

сељаке да одрекну уговор Војновића и да с њима закључују уговоре, да треба одбити све покушаје за одобрење нове продаје ових шума, те да је Војновић испунио уговорне обавезе“ (подвукао Д. В.). У другим дјелима представкама министру у јулу исте године Спасојевић износи „да Сочица, Данда, Поповић и др. мисле да дрво из никшићких шума извезу жичаном жељезницом Војник—Рисан, а да је рјешењем 5051/24 одређена изградња жељезнице 76 см и да је на бази тога он продао шуме Војновићу (!) што је одобрено рјешењем министра бр. 47528/27 које наведени покушавају да изиграју. . .“, да села Јасеново Поље и Шипачно са осталим луковским селима чине једно племе које је правно лице „те је у питању племенска а не сеоске шуме (!)“, да нико осим њега нема право да уговор откаже (!) да Војновић, иако није испунио обавезе на рокове, није изгубио уговор јер му је он продужио уговорне рокове плаћања (!), те да о неким отказима његовог пуномоћја не води никаква рачуна! (све подвукао Д. В.).

Паралелно с акцијама Спасојевића поводом поменутих уговора „Јадранског шумског“, Војновић у јулу исте године у представци МШР тврди „да је свима својим обавезама из уговора удовољио и да је стекао посјед односних шума“, за доказ чега прилаже увјерење општине луковске из јуна исте године издато на основу изјаве Спасојевића, по коме је уговор пуноважан јер је Спасојевић продужио уговорне рокове Војновићу, те да је „Војновић власник свих 14 шумских комплекса продатих му шума по истом уговору. . .!“ (подвукао Д. В.). У августу Војновић упућује сличну представку и министру. Истог мјесеца, др Ф. Жеж из Београда — као пуномоћник и Војновића и Спасојевића — представком министру тврди да је уговор Војновића на снази и да је Војновић у фактичком посједу односних шума (!), те да уговоре неких села о истим шумама са „Јадранским шумским“ министар не може одобрити. С друге стране, Поповић, као пуномоћник „Јадранског шумског“, поводом захтјева поменута три села и акција Војновић-Спасојевић да се то осујети, упућује у јулу исте године три представке МШР доказујући да је уговор с Војновићем раскинут и да су укинута ранија пуномоћја Спасојевићу, те да је и сâм Спасојевић отказао уговор Војновићу представком коју је дао МШР крајем 1928.

Међутим, у јесен исте године Војновић успијева да за луковске и неке друге шуме заинтересује страни капитал, тј. финансијску групу чији је представник Р. Лисман из Франкфурта на Мајни, и да се преко њеног пуномоћника др Калоша из Беча договори о преносу на њу својих уговорних права на луковске шуме.

Појава представника ове финансијске групе с многобројним и разноврсним обећањима ствара огромну забуну међу власницима шума и озбиљно угрожава остварење намјера „Јадранског

шумског“, које ће убрзо и онемогућити. Преко ове финансијске групе касније ће се основати „Зета“ а. д. у Београду.

Како Спасојевић не успијева да од Војновића ишта добије, он у двјема представкама МШР у децембру 1929, тј. након пет мјесеци од његових поменутих представки и супротно њима, извјештава да је Војновић пренио уговор на Прпића и да стога он нема никаквих права на луковске шуме али да он и поред тога покушава да исте шуме прода групи Лисман, подвлачећи да је Војновић „бивши шнајдер из Шида, варалица и преварант, нити је трговац ни индустријалац него приватнијер који ни држави не плаћа порез“ (подвукао Д. В.). Крајем истог мјесеца Спасојевић у представи бану наводи слично што и у представкама МШР, додајући да „Војновић од превара живи већ годинама... да је Калош мађарски Јеврејин... ко зна да ли има каквих веза са македонствујушким, са Саркотићем, са Италијом, ко зна чији би био капитал за шуме у Црној Гори“, те моли да се не допусти да Војновић, „Нико и Ништа“, изигра законе (подвукао Д. В.).

Но, Војновић почетком истог мјесеца успијева да закључи споразум с пуномоћницима свих села о измјенама и допунама неких одредаба у уговору с њим и о преносу уговора на финансијску групу Лисман, чији представник Калош даје истог мјесеца селима капаре уз обећање да ће „Јадранском шумском“ вратити дуг који му дугују поменута села. У чему су се састојале измјене и допуне уговора — није познато. Пуномоћници села на конференцији са делегатима БУ крајем маја 1930. објашњавају да су се сагласили с Војновићем о преносу његовог уговора на групу Лисман првенствено зато „како би се тиме изградиле жељезнице и створила народу могућност зараде, што је главно и витално питање по цио овај крај.“³⁸ (Подвукао Д. В.). Међутим, поменута финансијска група мислила је само на изградњу жељезнице Билећа — Гацко (која јој је требала за искоришћавање шума) и то из зајма који би група дала држави.

Али, пренос уговора на групу Лисман није извршен јер се чекало на оснивање „Зете“ а. д. па да се на њу изврши пренос, а када је она правно основана у марту 1931, Војновић је био под стечајем, па пренос није ни тада могао бити извршен. То није извршено ни послје скидања стечаја Војновићу у 1939. Према тврђењу „Зете“ у једном допису БУ из 1940, и Војновић и продавци луковских шума „примили су од оснивача „Зете“ а. д. велике суме новца да би поменути уговор био пренијет на „Зету“ а. д. када се друштво буде де јуре основало.“

Одмах иза закључења споразума сеоски пуномоћници овлашћују Војновића да од њиховог бившег пуномоћника Спасојевића наплати суме које му је дао на име капаре по уговору јер њима Спасојевић није ништа давао од тих сума.

³⁸ АИИТ, фасц. бр. 513 — Племенске шуме 1929. — 1933.

Након овога, а истог мјесеца, Војновић извјештава ШУ у Никшићу „да је он и дан данашњи и нико други власник купљених шума“ и моли ИШ да прими на знање да његово писмо од 28. I 1929. о преносу његовог уговора на Прпића не важи „јер је стварно стање данас у опреци са таквим писмом“ (подвукао Д. В.).

Послије постигнутог споразума с Војновићем пуномоћници наведена три села напуштају „Јадранско шумско“ и истог мјесеца извјештавају депешом МШР да су отказали пуномоћје адвокату Поповићу, „да уговор с Војновићем јесте и остаје на снази јер смо у име села уредили са Војновићем наше приватноправне односе. . . и истовремено повлачимо и опозивамо наше молбе за начелно одобрење продаје и сјече од 28. и 29. маја и 3. јуна“ (подвукао Д. В.).

Истог мјесеца, међутим, МШР обавјештава адвоката Јежа, поред осталог, „да Војновић. . . није у овом предмету заинтересована личност, пошто је гласом исправе од 28. I 1929. управљен на адвоката Спасојевића у Београду сва права и обавезе из уговора од 11. VII 1927. пренио на Милана Прпића, индустријалца у Загребу“ (подвукао Д. В.).

МШР у фебруару 1930. доставља БУ на надлежност поменуте захтјеве три села јер по ЗБУ* бан одобрава уговоре о продаји дрвета из сеоских шума, с упозорењем да је за шуме издато начелно одобрење у 1927, те да су против тог рјешења село Луково и првобитни купац Лазаревић поднијели тужбе Државном савјету које су још неријешене.

Спасојевић и даље наставља акцију и у јануару 1930. извјештава МШР да Војновић дугује држави преко 8 милиона д и да је пореска управа узела у попис сву његову имовину, па моли да се саопшти надлежним властима у Црној Гори да Војновић није власник луковских шума. Истог мјесеца извјештава ШУ у Никшићу о преносу Војновићевог уговора на Прпића али да ни овај није извршио уговорне обавезе, због чега је он још раније дао обавезу једној великој енглеској групи да ће на њу пренијети уговор, „а новог купца анонсираћу тој Управи за неколико дана“! (подвукао Д. В.). Крајем истог мјесеца Спасојевић моли бана да нареди СН у Никшићу да не смије таксирати никакав уговор за луковске шуме „јер Војновић покушава да шуме купује на име „Зета“ а. д. које не постоји.“

Акција финансијске групе Лисман, помагана од неких адвоката из Никшића и Подгорице и неких црногорских политичара у Београду, наставља се преко Војновића и на друге шуме, те поменута група у децембру 1929. закључује предуговор о искори-

* Скраћенице за законе: ЗБУ — Закон о банској управи, ЗОШ — Закон о шумама, ЗУП — Закон о општем управном поступку, ЗОТ — Закон о таксама.

шћавању велике шуме племена Кучи у срезу подгоричком,³⁹ а током јануара и фебруара 1930. Војновић закључује „за „Зету“ а. д.“ — која тада не постоји нити је њено оснивање пријављено — шест уговора о искоришћавању других шума у подручју планина Сомине, Голије и Његоша у срезу никшићком и води преговоре за закључивање уговора за шуме пивских села у срезу шавничком.

Док је у току закључивање свих наведених уговора, тј. почетком фебруара 1930, Лисман извјештава министра, поред осталог; „да је у посљедње вријеме г. П. Војновић, индустријалац из Београда, за друштво „Зета“ а. д., које се има основати за експлоатацију црногорских шума“, ступио у преговоре с представницима наведених села у срезовима никшићком и шавничком у циљу склапања уговора о искоришћавању шума, да су неки уговори већ закључени и таксирани док ће се други ускоро закључити, те да „ову трансакцију експлоатације шумских комплекса моја група има намјеру да финансира.“⁴⁰

У представи бану средином марта исте године Војновић поред осталог, објашњава како је послје напуштања посла у граховским шумама „купио шуме у планини Војнику, да тамо уз помоћ страног капитала отпочнем велику експлоатацију свих шума код Никшића“, како је ометан у налажењу тог капитала, али да је „од 6 јануара 1929. год. добио нову снагу и нове наде, те сам борбу наставио“, а затим да га у послу, поред других, омета и Спасојевић „који је утајио преко 3 милиона динара новца, којег је од мене примио на рачун сељака по уговору за шуму“.⁴¹

Војновић — коме је МШР 1929. одобрило продужење рока за израду привредног плана за луковске шуме до јуна 1930 — у марту 1930. моли ШУ у Никшићу да се рок за то продужи до краја октобра 1931, додајући да ће се „ове шуме експлоатирати у заједници са осталим великим шумским комплексима које сам у сусједним општинама купио за наше друштво“ (подвукао Д. В.). На ово тражење БУ обавјештава Војновића да се о њему неће ништа рјешавати док о предмету не одлучи Државни савјет.

Истог мјесеца адвокат Поповић у представи БУ⁴² износи како су и када поменута три села отказала уговор Војновићу и како су она, као и пивска села, у прољеће 1929, закључила уговоре са „Јадранским шумским“, да су сви ти уговори таксирани а друштво дало пивским селима на име капаре 1,050.000 а селима Шипачно и Јасеново Поље 160.000 д, да је друштво намјерно да уложи огроман капитал за искоришћавање поменутих шума и да је већ утрошило неколико милиона динара, поред осталог за

³⁹ АИИТ, фасц. бр. 513 — Племенске шуме 1929 — 1933.

⁴⁰ АИИТ, фасц. бр. 488 — Зета а. д.

⁴¹ Исто.

⁴² АИИТ, фасц. бр. 489 — Пивске шуме.

трасирање пруга Никшић—Пива и Никшић—Рисан, да продавци нијесу добили од МШР тражено одобрење, а да су се у међувремену јавили „разни посредници и шпекуланти с намјером да овај посао омету или купца уцијене, у ком циљу пропонирају рјешење овог посла са тобожњом групом Хариман — Лисман, односно са неким друштвом „Зета“ које још није ни основано, а што је најглавније, не зна се ко стоји иза тога друштва и чији би капитал у истој био ангажован“ (подвукао Д. В.). Потом наводи да се тужбе против рјешења министра о одобрењу уговора с Војновићем још налазе код Државног савјета и да је у процесу код њега доказано да је бивши начелник МШР Илић примио 150.000 д од П. Војновића за учињене услуге у погледу доношења разних рјешења која су Војновићу била потребна. Затим износи велике предности за власнике шума по уговорима „Јадранског шумског“ у односу на уговоре с поменутом групом, па закључује да „ако се већ има бирати између два интересента као купца, од којих је једно озбиљно домаће друштво, поменуто „Јадранско шумско“ д. д., а друго страни посредници, онда се свакако треба одлучити за то домаће друштво“ (подвукао Д. В.). — Међутим, ово друштво је само номинално домаће.

Закључивање уговора за луковске и друге шума са „Јадранским шумским“ и са финансијском групом Лисман у име „Зете“, а. д., забуне које су због тога настале међу власницима шума, разна лажна обећања која купци односно њихови представници дају власницима ових шума итд. — пропраћено је и посебном пјесмом „Плач црногорских шума“, у којој је све то врло пластично приказано*).

У марту исте године бан тражи од МШР објашњење о важности уговора одобреног у 1927, о евентуалној његовој допуни и измјени у смислу рјешења бр. 5051/24 и о могућностима брисања оних тачака из уговора које су штетне са шумарског становишта и недопуштене по ЗОШ. МШР даје објашњења да се по том предмету не може ништа предузимати док га не ријешу Државни савјет, па да му се евентуално након тога даду потребни предлози.

У априлу 1930. сеоски пуномоћници закључују с Војновићем другу допуну уговора, чији је садржај такође непознат, а истог дана Војновић и Спасојевић утаначују споразум (располаже се само неовјереним преписом о начину исплате Спасојевићу поменуте провизије од 4% по наведеној одлуци сеоских пуномоћника из 1927. По овој споразуму, купац има Спасојевићу исплатити 1,600.000 д на тај начин што ће задржавати власницима шума исплате куповне цијене за посјечена стабла и задржане суме исплаћивати Спасојевићу до потпуне исплате наведене суме у року

* Пјесма је штампана у Никшићу марта 1930, а њу је „из народне душе извадио Пантиша Трпић“.

од 6 година, рачунајући од јануара 1936. као године у којој купац намјерава почеги искоришћавање шума, до ког рока има посјећи бар онолико стабала чија ће вриједност бити довољна за подмирење наведене суме Спасојевићу! Истим споразумом Спасојевић се обавезује да иинтересе купца Војновића или правопријемника његових права брани од свакога.

О намјерама „Јадранског шумског“ за искоришћавање црногорских шума, појави финансијске групе Лисман, методама њеног рада у заједници с Војновићем, разним обећањима власницима шума, закључивању уговора Војновића у име „Зете“ а. д., разним махинацијама да се онемогуће настојања „Јадранског шумског“ итд., пише се у 1930. опширно у једном цетињском листу. О свему томе врло опширно и документовано у неколико наставака пише адвокат Поповић, који, поред осталог, наводи да је „Јадранско шумско“, зато што „није било вољно да задовољава прохтјеве у провизијама и др. зарадама разних називи народних пријатеља“, морало обуставити радове и продавцима изјавити да ће од посла одустати ако му се буду правила сметње и ако продавци не испуне своје уговорне обавезе, да Војновића помажу адвокати Церовић из Никшића и Лукачевић из Подгорице, да Војновић „постаје вјенчани кум“ председника општине луковске и плаћа његове дуге а да му овај „издаје увјерења да су луковске шуме својина Војновића“, да Војновић потврђује код СН у Никшићу изјаве да ће поменути селима ставити на располагање потребне суме да регулишу капару примљену од „Јадранског шумског“, затим о томе ко су оснивачи „Зете“ а. д., истичући посебно да је М. Социца истодобно пуномоћник пивских села и један од оснивача „Зете“ а. д., тј. купца дрвета из тих шума, итд.⁴³ Тврђења Поповића нико не побија, па ни адвокат Лукачевић у одговору на први чланак Поповића.⁴⁴

У рјешавању питања уговора за луковске шуме настају велике компликације падом Војновића под стечај по прогласу Београдског првостепеног суда од 9. маја 1930. О томе Спасојевић у мају исте године извјештава МШР, молећи да оно извијести поменути суд да луковске шуме не могу ући у стечајну масу Војновића (иако их је Војновић пријавио), јер је и МШР крајем 1929. огласило Војновића незаинтересованим за ове шуме, додајући да Војновић дугује држави преко 8 милиона д.

Међутим, по тражењу Министарства финансија, у циљу обезбјеђења државних потраживања од Војновића, Окружни суд у Никшићу средином јуна 1930. ставља забрану на луковске шуме.

Почетком јула Спасојевић другом представком МШР поново објашњава да је Војновић „изгубио уговор и да га је он већ другоме усгупио“ (!), па МШР скреће пажњу БУ да је искоришћавање ових шума по уговору требало да почне најкасније 11. јула 1930. а да је тај рок прошао, те је упозорава да „не одобрава продаје шума које стоје под нарочитим јавним надзором без лицитације“.

⁴³ А. Поповић, Како се продају црногорске шуме, Епоха, Цетиње, 1930, бр. 9, 15, 17. и 18.

⁴⁴ Исто, бр. 14.

Почетком јула адвокат М. Р. Аћимовић, као управитељ стечајне масе Војновића, извјештава МШР о стечају Војновића и да је он раније обавијестио МШР да је БУ саопштила Војновићу да се његов захтјев за продужење рока за израду привредног плана за ове шуме не може узети у поступак док предмет не ријеши Државни савјет, па моли да се нареди БУ да о овоме „извјести и групу Лисман као оснивача друштва „Зета“ у Београду. . . пошто је исто друштво купац ове шуме, како они не би претрпјели штету и чинили масу Војновића одговорном за неподношњење плана“. Затим моли да се и њему достави пресуда Државног савјета, те да се о стечају обавијести и др Ж. Спасојевић „као заступник „Зете“ а. д.“ и да се за сва права по овом уговору њему обраћа. Неколико дана касније, Аћимовић, у циљу заштите повјерилаца Војновића међу којима је и држава, моли МШР да се нареди подручним органима да забране сваку сјечу или пренос уговора за ове шуме, као и за шуме из раније поменутих шест уговора у истом срезу које је Војновић закључио у име „Зете“ а. д. (!), додајући да су о томе извјештена и СН у Никшићу и Шавнику.

На тражење поменутог суда у Београду да се за обезбјеђење Војновићевих повјерилаца стави забрана на све уговоре које је овај закључио и да се изврши стручна процјена односних шума, СН у Никшићу крајем августа исте године извјештава суд у Београду „да је стављена забрана на сваки пренос и сјечу шума која су уговорна подручја Војновића, односно „Зете“ дрварско-индустријског акционарског друштва“ (!), наводећи свих седам уговора „Зете“ а. д. и Војновића у том срезу, уз напомену да једино уговор за луковске шуме гласи на име Војновића, па тражи кредит од 30.000 д за стручну процјену шума (подвукао Д. В.). Једновремено СН упућује наређење општини луковској „да се до даље одлуке Београдског првостепеног суда забрањује сваки пренос и сјеча шума у тој општини које је закупио Војновић“.

Р. Лисман „за друштво „Зета“ а. д. у оснивању“ почетком јула исте године извјештава министра „да је г. Павле Војновић. . . пренио на мене за друштво „Зета“ а. д. сва права и обавезе из уговора склопљеног са селима луковске општине и села Брежана. . .“, па, како његово друштво не може предложити привредни план за ове шуме до одређеног рока „пошто односно градње железнице Никшић — Гацко — Билећа још није дошло до споразума са Министарством грађевина“, моли продужење рока бар за двије године. — Тражење БУ у вези са овим захтјевом да јој „Зета“, поред осталог, достави уговор између ње и Војновића, није могло бити уручено, јер га за „Зету“ нико није хтио примити, пошто она тада правно још не постоји.

У стечајну масу Војновића суду је пријављено 19 тражбина у укупном износу од преко 4 милиона д (од којих само двије у укупном износу од 395.000 д нијесу признате), као и пријава Спа-

сојевића којом тражи брисање луковских шума из стечајне масе. Суд је нашао пријаву Спасојевића неблаговременом и није је признао. Међу признатим тражбинама највећи износ има држава, тј. Пореска управа за град Београд — износ од 1,148.924 д за неплаћене таксе за пренос уговора за граховске шуме —, затим Међународна трговинска банка а. д. — филијала у Београду — 1 милион д, итд.

Рочишту код суда присуствује и адвокат Поповић, а тако исто и Лисман са својим адвокатима, па је о томе Поповић, поред осталог, изјавио: „Присуство г. Лисмана на рочишту имало је за циљ, да изравна ствар између повјериоца и дужника Војновића и стечај Војновићу да се скине, у коју сврху је г. Лисман понудио повјериоцима гаранцију, да ће друштво „Зета“, пошто буде организовано, преузети обавезе да исплати дугове Војновића, а до исплате да шуме служе као гаранција, под условом да повјериоци пристану да се стечај скине. Г. Лисману је ово требало, да би Војновић могао на њега пренијети неке уговоре. . . Оваква понуда г. Лисмана није сматрана за реалну и озбиљну гаранцију, пошто није био вољан и лично гарантовати, те су ову његову понуду повјериоци сасвим одбили. . .“⁴⁵

Спасојевић наставља акцију и у фебруару 1931 — иако није пуномоћник ниједног села — моли МШР да уговор с Војновићем огласи неважећим јер је Војновић пао под стечај и није испунио уговорне услове, а, да би његов захтјев изгледао оправданији, уз молбу, поред осталог, прилаже овјерен препис поменутог уговора с Војновићем из 1926 (!) који у чл. 19. предвиђа да ако купац падне под стечај, продавци имају право да писменим отказом разријеше уговор. — Раније је наведено да уговор из 1926. није био одобрен, већ онај из 1927, а у овоме нема никакве одредбе о случају да купац падне под стечај. Но, и по уговору из 1927. продавци могу и без судске интервенције да раскину уговор ако купац не удовољи уговорним обавезама. — О овом захтјеву министар крајем децембра 1931. упућује налог БУ да „саопшти Спасојевићу и осталим пуномоћницима да министар. . . није надлежан да се упушта у расправу приватно-правних односа и доноси рјешење о раскиду уговора. . .“ и наређује БУ да „позове пуномоћнике племена (!), да поступе по чл. 19 и 24 закљученог уговора, ако се неоспорно утврде нетакнуте чињенице. . .“⁴⁵ — Министар, дакле, рјешава по захтјеву Спасојевића као пуномоћника односних села иако он то није већ од 1929, и уз то на бази одредаба неодобреног уговора из 1926! — Прије рјешења представке Спасојевића, МШР у мају исте године обавјештава БУ да је поставило захтјев Окружном суду за град Београд да се из стечајне масе Војновића изузму и луковске шуме и шуме из поменутих шест уговора које је Војновић закључио за „Зету“ због тога што код првих шума постоји захтјев продавца пошто Војновић није

⁴⁵ А. Поповић, Како се продају црногорске шуме, Епоха, Цетиње, 1930, бр. 9.

испунио уговорне обавезе и пао је под стечај, а код осталих да су уговори неважећи јер нијесу поднесени на одобрење МШР у смислу § 183 ЗОШ, па наређује БУ да забрани сваку сјечу у поменутих шумама. Захтјев МШР није прихватио поменути суд.

На позив БУ да пуномоћници села поступе по рјешењу министра, пуномоћници села Лукова у марту 1932. изјављују да уговор с Војновићем није на снази, нити је обавезан за село, јер купац није испунио уговорне обавезе, а пуномоћници села Шипачно, Јасеново Поље и Прага изјављују у априлу исте године да Војновић није испунио уговорне обавезе и да ће му они отказати уговор, додајући да Спасојевић није пуномоћник ниједног села, јер су њему сва пуномоћја отказана. На тражење БУ да пуномоћници поменута три села поступе по уговору, тј. дадну и формални отказ уговора, ови у августу 1933. дају отказ, тј. „и овим путем изјављујемо да нијесмо са г. Војновићем ни у каквој уговорној обавези“. Исту овакву изјаву дају у новембру исте године и пуномоћници села Д. Брезна. Да ли су села Орах и Граница овако поступили — нема података.

Рјешењем Округног суда за град Београд у септембру 1933. уважено је поравнање између Војновића и његових повјерилаца, с тим да се по извршности рјешења скине стечај пошто стечајни дужник претходно спроведе колективно обезбјеђење признатих повјерилаца на начин изнијет на рочишту од истог дана, тј. да се 100% плаћање свим признатим повјериоцима изврши за четири године у ратама по 25%, с тим да се прва рата исплати годину дана послје извршности рјешења о скидању стечаја, а да се за обезбједу исплате повјерилаца спроведе колективно обезбјеђење кроз заставне књиге на уговорним правима стечајног дужника по уговорима које има с власницима шума у Црној Гори. Истим рјешењем Спасојевић је ради доказивања својих права упућен на грађански спор против Војновића. Судско рјешење достављено је свим повјериоцима, МШР и „Зети“ а. д. у Београду, али не и БУ! Но, Војновић остаје под стечајем све до 1939, када ће тек рјешење о скидању стечаја постати извршно.

Овим практично престаје сваки рад у вези с овим шумама до 1937, када у погледу шума села Прага, Јасеново Поље и Шипачно наступају нови односи.

У 1937. Војновић, мада још под стечајем, постиже споразум с пуномоћницима села Прага и Јасеново Поље да се приступи искоришћавању њихових шума. Зато пуномоћници ових села у септембру те године моле БУ „да се одобри купцу наших шума Војновићу по уговору из 1929 сјеча 10—15.000 стабала“ како би од добијеног новца израдили привредни план за сеоске шуме (подвукао Д. В.). СН у Никшићу — коме је предмет доставила БУ — предлаже да се молби удовољи образлажући то тиме што је уговор с Војновићем на снази пошто судски није раскинут, а откази тог уговора немају важности јер је за раскид уговора

надлежан редован суд. — СН ништа не сметају двије судске забране на сваку сјечу ових и осталих шума да предложи да се сјече одобре!

Супротно ставу ова два села, на збору села Д. Брезна у августу исте, 1937. године, одлучено је, поред осталог, да се опозивају сва ранија пуномоћја и да се о томе обавијесте ранији пуномоћници а посебно Спасојевић, да се уговор с Војновићем оглашава неважећим јер је купац под стечајем и није испунио уговорне обавезе и да се о томе обавијести Војновић и управитељ његове стечајне масе.⁴⁶

Чим је Спасојевић сазнао за захтјеве села Прага и Јасеново Поље, он — иако није пуномоћник ниједног луковског села већ од 1929 — у октобру исте, 1937. године, моли МШР да нареди БУ да се Војновићу не одобравају никакве сјече у односним шумама јер му је уговор одавно отказан пошто није испунио ниједан од услова по уговору из 1927. и рјешењу о његовом одобрењу — није дао капару од 3 милиона и кауцију од 1 милион д, није изradio жељезничку пругу Никшић — Рисан (!) и није почео искоришћавање шума —, да је Војновић још под стечајем, да је „падом под стечај изгубио право на експлоатацију по чл. 19 уговора“ (!), да односне шуме нијесу уписане у стечајну масу (!), да Војновића треба упутити на суд ако сматра да има каква права на ове шуме, те да „Банска управа повуче своје рјешење којим је наређена дознака“. Да би доказао да је пуномоћник наведених села, представци прилаже поменуто пуномоћје из 1928. којим је био овлашћен да у најкраћем року ријешити с Војновићем питање плаћања капаре! — Спасојевић, дакле, обмањује МШР не само у погледу пуномоћја већ и у погледу обавезе изградње поменуте пруге, од чије је изградње — како је раније речено — баш он ослободио Војновића, као и у погледу позивања на поменути члан неодобреног уговора из 1926., а нетачно је и тврђење да је БУ била наредила дознаку.

Поводом представке Спасојевића Општина луковска извјештава да Спасојевић није пуномоћник ниједног луковског села јер су му пуномоћја одавно отказана, а Војновић, поред осталог, наводи да је представку Спасојевић писао „једино у циљу уцјена којима се уопште бави“, да је 1929. извршена допуна уговора, да је ослобођен обавезе изградње поменуте пруге, да је уговорну капару дао много прије уговорног рока на руке истог Спасојевића који је истом располагао као својом имовином и изјавио да му је министар отео милион динара, да су га сеоски пуномоћници овластили крајем 1929. да од Спасојевића тражи повраћај неовлашћено задржаног новца од капаре, те да је пуномоћницима села Јасеново Поље платио 60.000 д у септембру 1930. када су они

⁴⁶ АИИТ, фасц. бр. 519 — Пивски манастир.

у признаници о пријему наведене суме изјавили да су сагласни да искоришћавање шуме почне кад буде довршена пруга Требиње — Никшић.

Представку сличне садржине Спасојевић у новембру исте године упућује и БУ, у којој, поред осталог, наводи да „лаже председник општине луковске... да је моје пуномоћје одузето...“ (!), прилаже овјерен препис уговора из 1926 (!) завршавајући да је „унапријед сигуран да ће... правда тријумфовати на страни мојој и оне биједне сиротиње коју ја заступам, јер ја имам могућности и моралне, и научне као правник, и материјалне да у борби истрајем...“

Крајем истог мјесеца Спасојевић представком Министарству унутрашњих послова — опет на бази поменутог пуномоћја из 1928 — тражи заштиту против рада среског начелника који предлаже да се Војновићу одобри сјеча, наводећи, поред осталог, да су луковске шуме племенска а не сеоска својина и да су као такве биле продате (!), да су с Војновићем сагласна само села Прага, Јасеново Поље и Шипачно, али да су остала три села одлучно против, да Војновић није испунио ниједан услов по уговору, те да су „Војновићу продали шуму по веома малим цијенама... због тога што смо били условили да направи жељезницу о свом трошку...“ (!). Овој представци прилаже препис представке коју је упутио министру шума и рудника, у којој, поред осталог, тврди „да је ординарна лаж да ја нијесам пуномоћник, јер мени нико и никад није одузео пуномоћје бр. 6914/28 на основу којег сам Војновићу отказао уговор“!

Пошто је нови срески начелник у Никшићу крајем 1938. извјестио БУ да су Спасојевићу отказана сва ранија пуномоћја и изнио гледиште да је Војновић изгубио права по уговору, одлуком БУ у марту 1939. одбијен је захтјев Спасојевића у поменутој представци МШР из 1937. као недопуштен, јер Спасојевић није пуномоћник села па нема легитимацију странке у смислу ЗУП. Ова одлука постаје извршна јер МШР одбацује жалбу Спасојевића против ње. Једновремено с поменутом одлуком, БУ посебном одлуком, из истих разлога, одбацује и захтјев Спасојевића у представци Министарству унутрашњих послова.

Док се води поступак по представкама Спасојевића, села Прага и Јасеново Поље изабирају нове пуномоћнике по Уредби М. С. бр. 1000/37, а ови, на тражење БУ, изјављују у фебруару 1939. да нијесу сагласни с представком њихових претходника за сјечу Војновићу, пошто је уговор с њим раскинут због неиспуњења уговорних обавеза. Стога БУ у марту исте године одбија захтјев ранијих пуномоћника ових села.

Док се води преписка у вези са захтјевом пуномоћника ова два села из 1837, Војновић настоји да му се скине стечај. У ту

сврху почетком новембра 1937. упућује представку СН у Никшићу молећи да се, у циљу обезбјеђења његових стечајних повјерилаца, изврше уписи у заставну књигу код истог начелства на уговорна права из поменутих шест уговора за друге шуме у срезу никшићком, које је он у име „Зете“, а не у своје име, закључио у 1930! На основу извјештаја истог СН да је по тражењу Војновића поступљено, тј. извршен упис у заставну књигу на поменуте уговоре, Окружни суд за град Београд у марту 1939. доноси рјешење о скидању стечаја Војновићу! У огласу суда о скинућу стечаја Војновићу⁴⁷ стоји да је дужник испунио услове о поравнању јер је обезбједио пријављене признате повјериоце уписом у заставне књиге код СН у Никшићу „на шумска експлоатациона права по уговорима заведеним у заставну књигу на стр. 604—609, а државни правобранилац и Окружни уред у Сплиту као привилегисани повјериоци одобрили су скинуће без исплате, јер су обезбјеђени“! — На „права“ Војновића из наведених уговора, у циљу обезбјеђења државног потраживања од Војновића, био је ставио забрану Окружни суд у Никшићу још у мају 1936 (!), а то је рјешење било достављено СН у Никшићу.

На овај начин, на поменутих 6 уговора „Зете“ стављена је, ради обезбјеђења државних потраживања од Војновића, судска забрана у 1936. а 1937, на молбу Војновића, извршен упис у заставне књиге код СН у Никшићу на уговорна права „Зете“ а. д. а не Војновића и на основу тога скинут стечај Војновићу!

У циљу стварања средстава за исплату својих повјерилаца по поравнању код суда у 1933, Војновић прибјегава посебној комбинацији. Наиме, тражи друштво које би вршило искоришћавање луковских шума и преко којег ће себи осигурати зараду и подмирити своје повјериоце. Стога он, још прије скидања стечаја, тј. у 1937, постиже споразум с представницима „Дрине“ д. д. за експлоатисање шума — протоколирано код Окружног суда у Сл. Пожеги — да се измијене друштвена правила, сједиште друштва пренесе у Београд и да се промијени име друштва у „Голија“ а. д. О промјенама код „Дрине“ односно о њеном претварању у „Голију“ јавља се већ у 1937. и у стручној штампи.⁴⁸ Затим, одмах по скидању стечаја, тј. 4. IV 1939, Војновић закључује уговор с „Голијом“, којим на њу преноси своја права и обавезе по уговору из 1927, а уговор истог дана потврђују код јавног билежника у Земуну. Али на овај уговор *нијесу плаћене одговарајуће таксе по ЗОТ*. Овај се уговор закључује у вријеме када „Голија“ правно још не постоји, јер ће се она код суда протоколисати тек годину дана касније, тј. крајем априла 1940. За овај пренос „Голија“ се по уговору обавезује:

⁴⁷ Службене новине, бр. 75 од 3. IV 1939.

⁴⁸ Југословенска шума, Београд, 1937, бр. 11, стр. 518.

— да исплати Војновићу за сваки м³ посјеченог дрвета (без обзира на врсту дрвета) 10 д, с тим што је „Голија“ овлашћена да из ове суме измири првенствено Војновићеве повјериоце по поравнању код суда из 1933;

— да Војновићу припада право на чланство у управном одбору „Голије“ (или друго друштво које би се основало у циљу реализације права из пренесеног уговора) или на положај „водећег и главног директора предузећа.“

Пошто је Војновић на наведени начин успио да скине стечај и извршио пренос свог уговора на „Голију“, он почетком јуна 1939. под фирмом „Експлоатација шума Павле Војновић“ из Београда (!) представком моли БУ да се у шумама села Праге и Јасенова Поља одобри власницима шума сјеча 10—15.000 стабала за њега као купца по уговору из 1927, како би се тиме добила средства за израду привредног плана за те шуме пошто то власници шума нијесу урадили иако су од њега, наводно, раније добили знатне износе, те прилаже судски оглас о скидању стечаја над њим. Но, истог мјесеца депешом моли БУ да причека с рјешењем по његовој молби до њене допуне. Овај захтјев Војновић поставља због тога што чека редовни збор акционара „Голије“ који се одржава крајем јуна 1939. и на коме су у управни одбор друштва изабрани Драг. Димовић, пензионер из Београда, Р. Бунушевац, индустријалац из Београда, П. Војновић, индустријалац из Београда, и А. Марић, трговац руда из Загреба. (Марић је био један од повјерилаца из стецајне масе Војновића — Д. В.). У децембру исте године Бунушевац и Димовић у име „Голије“ издају пуномоћје Војновићу да друштво „може пуноважно заступати у свим правним пословима и споровима ван суда, на суду и код свих земаљских власти...“ и пуномоћје потврђују код јавног биљезника у Земуну. Тиме је практично Војновић изједначен са „Голијом“, која ни тада правно још не постоји!

Пошто се Војновић договорио с пуномоћницима наведена два села о преносу свог уговора на „Голију“, пуномоћници оба села посебним представкама БУ у августу исте године моле да се хитно одобри сјеча стабала коју су тражили њихови претходници у 1937. Захтјев образлажу тиме што су уређени њихови односи с купцем по уговору из 1927. и његовим допунама и да је купац дрвета из њихових шума „Голија“ а. д. коју су овластили да у име њих изради привредни план за њихове шуме. — На тражење БУ да сеоски пуномоћници објасне свој став с обзиром на то да су у фебруару исте године у погледу односа с Војновићем и важности његовог уговора изјавили потпуно друкчије, пуномоћници села Праге изјављују у децембру да је уговор из 1927. „за њих закон“, да је купац извршио уговорне обавезе плаћања, да је с новим купцем регулисано питање израде привредног плана, да је пренос уговора на новог купца извршен у сагласности с њима, да је њихов покушај одрицања уговора у фебруару извр-

шен једино у циљу повећања уговорних цијена што је с новим купцем и постигнуто, те да је „ранији покушај одрицања уговора“ био учињен једино у циљу да се њихове шуме извуку из стечајне масе Војновића а да је стечај већ скинут, па моле најжитније одобрење сјече. Исту изјаву дају у септембру 1940. и пуномоћници села Јасеново Поље.

У августу исте, 1939. године, „Голија“ извјештава БУ да је примила на себе израду привредног плана за шуме поменутих села, што БУ прима на знање и о томе обавјештава „Голију“. Истог мјесеца Војновић извјештава БУ о преносу уговора на „Голију“ молећи да се то прими на знање. Крајем децембра исте године „Голија“ извјештава БУ да је повисила цијене за дрво из шума поменута два села за букву са 18 на 20, а за јелу са 22 на 35 д по стаблу, о чему је дала и писмену изјаву пуномоћницима оба села. Но, ова изјава односно ово повећање уговорних цијена није пријављено надлежном државном органу ради наплате одговарајуће таксе.

Почетком јануара 1940. БУ доставља Финансијској дирекцији у Подгорици уговор из 1927. с допунама из 1929 и 1930, уговор о преносу на „Голију“ и изјаву „Голије“ о повећању уговорних цијена, молећи да се провјери да ли су сви ти документи у складу с прописима ЗОТ јер је то потребно знати прије доношења одлука по захтјевима поменутих села. Министарство финансија — коме је ради обајашњења цио предмет доставила Финансијска дирекција — објашњава, поред осталог, да се за уговор о цесији има одмах наплатити одговарајућа такса на вриједност од 20 милиона д, а накнадно ће се од уговарача наплатити такса за повећање цијена по стаблу, као и одговарајућа такса на износ од 10 д по сваком м³ који „Голија“ има да исплати Војновићу за пренос уговора, те да све уговоре треба доставити надлежној пореској управи.

Док се цио предмет налази код Пореске управе у Никшићу ради поступка по наређењу Министарства финансија, Војновић успијева да му министар финансија почетком маја исте године одобри почек за плаћање таксе по уговору о цесији, под условом да одмах плати 50.000 д а остатак да плаћа сваког мјесеца у најмањем износу од 25.000 д, с тим да „неплаћање таксе ма и једне рате повлачи забрану сјече шуме“. Међутим, кад је пореска управа на основу овог донијела рјешење да Војновић у року од 8 дана плати 50.000 д а до 1. XII 1940. још 150.000 с каматама које ће се обрачунати и наплатити при уплати посљедње рате, те када је хтјела то рјешење да уручи Војновићу, он је одмах из Никшића отпутовао у Београд те му оно није могло бити уручено, па он није ни платио наведене износе. Плаћање ових такса није могла извршити ни „Голија“, јер је, према огласу о протоколацији овог друштва код Трговачког суда у Београду крајем априла 1940, од укупног акцијског капитала овог друштва у износу

1 милион динара било до тада уплаћено само 250.000 д, а остатак се имао уплатити „расписом нове емисије“.

Пошто је „Зета“ сазнала за захтјеве Војновића и поменути два села за одобрење сјеча по уговору из 1927, она представкама БУ у мају и јулу 1940. тврди, како је већ наведено, да су се 1929. оснивачи „Зете“ и Војновић споразумјели да се поменути уговор пренесе на „Зету“ чим буде основана, а да то није могло бити урађено због пада Војновића, под стечај, али да је Војновић обавезан да то уради јер су и он и власници шума примили тада велике суме новца за тај пренос, те моли да се сјече не одобре. За доказ да је уговор из 1927. стварно у рукама „Зете“, она прилаже његов овјерен препис тврдећи да се оригинал налази код ње. Да је Војновић пренио односно да је у обавези да наведени уговор пренесе на осниваче „Зете“ извијестио је министра у јулу 1930. и Р. Лисман, а да је финансијска група Лисман купац дрвета из луковских шума тврди исте године и први управитељ стечајне масе Војновића, како је то већ речено. БУ одбија захтјев „Зете“ пошто она није дала никакав доказ да је на њу пренесен односни уговор.

Како ни након вођења даље преписке са Министарством финансија питање наплате наведених такса није ријешено, БУ у фебруару 1941. поново доставља цио предмет поменутом Министарству с објашњењем да ће она, пошто односне таксе нијесу плаћене, одбити захтјеве за сјече јер их не може узети у разматрање пошто није поступљено по ЗОТ, молећи — ако Министарство мисли да она треба да друкчије поступи — да је о томе обавијести. Међутим, од Министарства није до слома Југославије добијено никакво објашњење и цио предмет са свима уговорима је остао код њега. Тако је и питање плаћања такса на уговоре и питање сјеча у шумама наведена два села остало неријешено.

Док се на изложени начин од 1937. развијају питања у вези са шумама селâ Праге и Јасенова Поља, пуномоћници села Шипачно, вјероватно уз сарадњу Спасојевића, закључују почетком априла 1938. у Никшићу предуговор о искоришћавању сеоске шуме с њемачким друштвом »Assmus und Gustke« из Берлина! Сјутрадан упућују БУ дрвосјечни предлог на око 21.000 м³ јеловог и буковог дрвета из сеоске шуме, а почетком маја достављају и предуговор, молећи хитно одобрење и дрвосјечног предлога и предуговора. У циљу брзог и повољног рјешења захтјева, Спасојевић с ондашњим народним послаником из Никшића Ч. Сладојевићем и с два представника наведеног њемачког друштва долази у БУ.*

По том предуговору: предмет продаје су сва здрава и за техничку употребу способна стабла свих врста дрвета с тим да

* Аутору овог рада је ово познато јер је он тада био у БУ један од референата по овом предмету.

купац има право избора стабала која ће сјећи (!); куповна цијена по стаблу износи за четинаре 80, за букву и граб 60 а за племените лишћаре 100 д; купац ће почети сјечу у року од 60 дана од одобрења коначног уговора у ком року он има да докаже да су му њемачке власти ставиле на располагање потребна новчана средства за ове послове; у року од 30 дана по одобрењу коначног уговора купац ће дати капару од 500.000 д; купац може уговор пренијети на друштво које мисли основати у Југославији; предуговор важи само ако га одобри БУ а за купца ако га одобри још и надлежна власт у Њемачкој и ако продавци до краја јуна исте године прибаве тапију на шуму, одобрен дрвосјечни предлог и увјерење СН у Никшићу да шума није оптерећена никаком хипотеком ни било којим правом трећих лица и да не постоји ничије право на њено искоришћавање.

Захтјев села помаже Спасојевић — иако није сеоски пуномоћник — и у представци БУ истог мјесеца тврди, поред осталог, да је Војновић изгубио право на уговор, те упозорава да би БУ, ако не одобри захтјеве села, „неминовно примила на себе сву материјалну одговорност према фирми Асмус и Густке, која би иначе пала на село Шипачно“! (подвукао Д. В.).

Чим је „Зета“ сазнала за овај предуговор, она у јуну исте године извјештава БУ да је купила право искоришћавања шуме овог села заједно са шумама осталих луковских села, за доказ чега прилаже овјерену признаницу пуномоћника села из септембра 1930. на износ од 120.000 д и неовјерену признаницу на износ од 260.000 д из априла 1930, па моли да се никоме не одобрава ништа у вези са шумом овог села.

На тражење БУ да сеоски пуномоћници објасне њихов однос према уговору с Војновићем односно са „Зетом“, они у септембру исте године изјављују, поред осталог, да су уговор с Војновићем отказали и да им није ништа познато о преносу Војновићевог уговора на „Зету“ нити да је село примало икакав новац од „Зете“!

За предуговор сазнаје и др И. Лончаревић, адвокат из Ср. Митровице, као управитељ стечајне масе Војновића. Зато он у јуну исте, 1938. године, упозорава БУ да је још у 1930. стављена забрана сјече и преноса уговора на свих седам уговора Војновића за луковске и друге шуме у срезу никшићком и да су те забране још на снази, да је суд одбио Спасојевићев захтјев да се скине забрана са луковских шума, да правима из уговора за те шуме располаже само стечајна маса, да СН у Никшићу не може издати увјерење да шума села Шипачна није оптерећена правом трећих лица и да не постоји ничије право на искоришћавање те шуме, те да БУ не може никоме одобрити сјечу у тој шуми. Уз то, посебно наглашава „да ће остварити законску одговорност и материјалну и инаку проти свакоме, ко буде, противно закону, до-

принио оштећењу стечајне масе, било то издавањем увјерења, било то одобравањем сјече. . .“ Ово нарочито подвлачи зато што је СН у Никшићу у вези с тим шумама раније давало нетачна увјерења и што је БУ, противно судском рјешењу о забрани сјеча, одобравала сјече неких од односних шума (племена опутно-рудинског и братства Кленчани — Д. В.).

Спасојевић наставља акцију и од СН у Никшићу септембра исте године, поред осталог, тражи да се одобри продаја поменутој њемачкој фирми „као једној поштеној фирми и по доброј цијени“, да се преко њега позову странке да закључе коначан уговор и да поменута фирма дадне обавезу да ће купити под истим условима и остале луковске шуме (подвукао Д. В.).

БУ почетком новембра одбија одобрење дрвосјечног предлога и предуговора, образлажући одлуку разлозима из представки Лончаревића и „Зете“ и контрадикторним изјавама сеоских пуномоћника у погледу ваљаности уговора с Војновићем. Кад се преко југословенског посланства у Берлину хтјела поменутом њемачком друштву да уручи одлука БУ, представник друштва је одбио да је прими! Спасојевић почетком новембра исте године добија пуномоћје овог села и против одлуке БУ улаже жалбу МШР, али се жалба одбија као неблагоприятна.

Покушај поменутог њемачког друштва да врши искоришћавање шуме наведеног села је само један од начина на који је фашистичка Њемачка — уз очигледну потпору и сарадњу владајућих југословенских кругова који су и у политичким и у привредним односима везали земљу уз фашистичке силе а поглавито уз нацистичку Њемачку — проводила своје економско и политичко продирање у Југославију. Иако ова намјера није реализована, органи њемачке владе и њени трговачки и политички представници у Београду, а нарочито у Југословенско-њемачком привредном одбору, преко којег је Њемачка готово потпуно истиснула своје конкуренте за плачкање Југославије, настављају своју акцију у Црној Гори и за искоришћавање других црногорских шума, а посебно великих шума племена Кучи у подгоричком срезу, са чијим представником воде о томе преговоре током 1939. и врше преглед тих шума, али не долази до закључења уговора.⁴⁹

Док се води поступак по захтјевима селâ Праге и Јасеновог Поља за одобрење сјече у њиховим шумама за рачун Војновића односно „Голије“, Спасојевић почетком јануара 1940. упућује представнику бану износићи, поред осталог, историјат уговора с Војновићем и његових отказа и прије и после пада Војновића под стечај, па моли да БУ донесе одлуку да се изврши отказ уговора Војновићу и оване. „забрани све што би предузимао за оживотворење уговора“. Почетком априла доставља представку и предсједнику Министарског савјета, молећи да се нареди бану да одмах донесе одлуку по његовој представи јер ће „у противном бити принуђен да тужи државу за штету која износи преко 100

⁴⁹ АИИГ, фасц. бр. 505 — Ловћенске, кучке, пиперске и друге шуме.

милиона динара“! (подвукао Д. В.). Како тражену одлуку није добио ни до јануара 1941, он тада упућује нову представку предсједнику владе жалећи се да од бана није добио одлуку по његовом тражењу, па моли да се бан узме на одговорност, уз пријетњу да ће, ако ни предсједник владе не спријечи махинације Војновића и др., поднијети тужбу против државе и бана „и држава ће бити осуђена да плати огромне милионе“ (!) (подвукао Д. В.) — БУ одмах објашњава Министарству унутрашњих послова — преко кога је добила Спасојевићеву представку предсједнику владе — да она није донијела одлуку по представкама Спасојевића због тога што код финансијских органа није довршен поступак за наплату неплаћених државних такса за измјене и допуне уговора из 1927, за његов пренос на „Голију“ и за повећање продајних цијена, те да ће одлуку донијети чим се доврши наведени поступак. — Новом представком предсједнику владе у марту 1941. Спасојевић моли да „силом свога положаја спасете племенске шуме у срезу никшићком, да их не опљачка неки П. Војновић, хоштаплер и варалица из Београда“, наводећи да Војновића помаже шеф Одсјека за шумарство БУ, због чега тражи да се овај преда дисциплинском суду. Затим истиче махинације Војновића с „Дрином“ „чије су акције лажне“ и „Голијом“ „која такође нема ни једне паре основног капитала“, те моли да се изврши рјешење министра из 1931. о отказу уговора Војновићу „јер жели спасити ове шуме од разних пљачкаша као што је Мујо Сочица некадашњи бан Зетске бановине оteo Пивљанима њихову шуму... коју Чивути извозе и продају онима који вребају да нам узму и државни живот“, питајући се да ли шеф Одсјека за шумарство зна да би Војновић у ове шуме довео „нечију пету колону“ (подвукао Д. В.). Најзад упозорава да ће, ако и ова представка не помогне, поднијети тужбу за одштету против државе.

У таквом неријешеном стању затекао је слом Југославије у априлу 1941. питање шуме села Шипачна и осталих луковских села.

*

На основу изложеног могу се у погледу цјелокупног рада у вези с луковским шумама дати ове карактеристике:

Закључивање уговора о искоришћавању ових шума вршено је од самог почетка па до краја без познавања основних елемената о шумама, тј. њихових површина и укупних и сјечивих дрвних маса, а подаци у уговорима о површини ових шума (8.630 ха) и броју стабала за сјечу (око 2,5 милиона, односно најмање 1 милион), потпуно су нереални; колико се непромишљено и нереално ишло при склапању уговора за ове шуме показује и уговорна одредба којом се одређује продајна цијена хрстових ста-

бала за сјечу која се рачунају и до 100.000, а у тим шумама уопште нема храстовог техничког дрвета; по овоме се може судити о „реалности“ плаћања кауције од 1 милион и капаре од 3 милиона динара, као и о „оправданости“ подизања жељезничке пруге Никшић — Рисан (70—75 км) по рјешењу министра из 1924. о одобрењу уговора за ове шуме; нема сумње да је све ово стварало потпуно погрешну представу и у јавности и код власника ових шума о шумском богатству ових села и о могућностима подизања наведене жељезничке пруге ради искоришћавања ових шума;

и Лазаревић, и Припић, и Војновић закључују уговоре за ове шуме рачунајући на остварење својих профита ангажовањем у том послу страног капитала или путем преноса својих уговорних права на друга друштва; ангажовање групе Лисман за финансирање искоришћавања ових (и других) шума и истискивање покушаја „Јадранског шумског“ за извођење тих радова методама разних лажних обећања, показује типичне бескрупулозне методе капиталистичког система рада и борбе у сузбијању конкуренције;

генерални пуномоћник власника ових шума — адвокат Спасојевић — у цијелом послу око ових шума води рачуна само о својим интересима, обмањује власнике шума и штети њихове интересе; њему није ништа сметало да — према стању односа између њега и Војновића — јавно хвали Војновића „као човјека и патриоту“ и изражава му захвалност што је довео страни капитал и омогућио народу „хљеба и рада“, да му након годину дана откаже уговор због неиспуњења уговорних обавеза, да затим опозове тај отказ тврдећи да је уговор на снази јер је купац испунио све уговорне обавезе, да би од 1930. па надаље називао Војновића најпогрднијим изразима; несхватљива су многа Спасојевићева тврђења да је он пуномоћник односних села и након отказа његових пуномоћија која су три села објавила и у „Службеним новинама“, да је једино он овлашћен за раскидање уговора и да не води рачуна о отказима пуномоћија и другим изјавама легалних сеоских представника; истог карактера су и његова многобројна тврђења о обавези Војновића да изради поменути жељезничку пругу након ослобођења Војновића од те обавезе и то баш на захтјев Спасојевића, тврђења да ове шуме нијесу својина села већ луковског племена, као и обмањивања државних органа с позивањем на неодобрени уговор из 1926; у многобројним представкама разним државним органима и чланцима и изјавама у разним листовима Спасојевић уноси забуну у рјешавање ових заиста нимало једноставних питања и често обмањује надлежне органе о правом стању ствари, што је, уз друге разлоге, чинило велике тешкоће у правилном сагледавању проблема, нарочито због дугогодишњих спорова и компликација и честих измјена стручног особља у свим шумарским установама које су рјешавале о овим

шумама; под фирмом заштите интереса власника ових шума и одбране државе од страног капитала и странаца уопште, Спасојевић је у 1929. јако „забринут“ због тога ко су представници банкарске куће Лисман односно будућег друштва „Зета“ који могу угрозити и државу, али се у 1938. не само не плаши њемачког капитала и утицаја његових представника и агената у земљи, већ интервенише код разних државних органа да се одобри предуговор с њемачким друштвом, тврдећи да је то „поштена фирма“, и нуди своје услуге да се том друштву уступе и друге шуме, страшећи истодобно државне органе милионском материјалном одговорношћу државе ако се не одобри уговор с њемачким друштвом, а средином марта 1941, тј. пред напад Њемачке на Југославију, он види опасност земље и довођење „нечије пете колоне“ од оних држава у које „Чивути“ („Омбла“ а. д. — Д. В.) извозе дрвну грађу из пивских шума (Италија — Д. В.), али такву опасност не види од Хитлерове Њемачке, од које је непун мјесец дана од његовог „упозорења“ дошла пропаст Југославије;

адвокат Поповић — пуномоћник „Јадранског шумског“ — у борби против финансијске групе Лисман за закључивање уговора о искоришћавању ових и других шума, мада у питању ових шума иступа објективно, слично Спасојевићу изражава бојазан о томе ко се крије иза групе Лисман и чији би капитал био ангажован у искоришћавању ових шума, тврдећи да је друштво које он заступа „озбиљно домаће друштво“ и да му стога треба дати предност пред страним посредницима, иако је „Јадранско шумско“ само номинално домаће друштво, јер су и код њега странци и главни финансијери и руководећи органи; с друге стране, Поповић је у 1929, тј. у вријеме закључења уговора помента три села са „Јадранским шумским“, пуномоћник и тих села и тог друштва, тј. и продавца и купца, а сличну појаву код пивских шума (у случају Сочице) је 1930. јавно жигосао;

Војновић — као купац дрвета из ових шума — у ствари је само посредник јер нема средстава и не може да испуњава уговорне услове, због чега стварно иако не *de jure* и преноси уговор на групу Лисман уз остварење својих профита, што ипак не спречава његов пад под стечај, чиме се питање уговора за ове шуме много компликује, а нарочито стављањем судске забране на његова уговорна права на ове шуме у циљу обезбјеђења потраживања државе и других његових повјерилаца; начин на који је Војновић 1937. провео „обезбјеђење“ својих стечајних повјерилаца уписом у заставну књигу уговора „Зете“, тј. уговора по којима он нема никаквих права, а на основу чега му суд скида стечај, представља само једну од многобројних шпекулација којима су се, уз помоћ односних државних органа, служила капиталистичка друштва и њихови посредници у питањима искоришћавања црногорских шума; Војновићев покушај да оснивањем „Голије“ — у којој он има руководећу улогу и пуна овлашћења за њено заступ-

пање и на коју је пренио свој уговор уз обезбјеђење својих интереса — приступи преко ње искоришћавању неких од ових шума, у ствари је посебан вид капиталистичког система привређивања уз непосредно наносење штете и државним интересима изигравањем прописа ЗОТ, у чему је већ раније код граховских шума имао искуства;

поступци МШР у рјешавању одобравања уговора за ове шуме показују одсуство начелног става у овим питањима и доношење супротних одлука по истим питањима, чиме ствара забуне и код нижих власти и код купаца и продаваца дрвета; оно одобрава уговоре без контроле уговорних цијена и с одредбама којима се директно повлађује интересима купаца на очигледну штету и власника шума и самих шума; 1927. издаје увјерење Војновићу о ослобођењу обавезе изградње одређене жељезничке пруге и то прије доношења рјешења о уговору с Војновићем, а касније у рјешењу о одобрењу уговора нетачно констатује да је Војновић испунио услове из ранијег рјешења, међу којима је један од најважнијих баш изградња поменутог пруге; сличан је случај и с поступцима СН у Никшићу 1937. при упису у његове заставне књиге уговорних права „Зете“ у циљу обезбјеђења Војновићевих повјерилаца и скидање стечаја Војновићу, као и при предлозима у 1937. и 1938. да се селима Прага и Јасеново Поље одобри сјеча њихових шума иако на те и друге шуме постоје у књигама исте власти двије судске забране сјече тих шума; аналогни су поступци и Министарства финансија у одлагању Војновићу плаћања дужних државних такса на уговоре и уопште у поступку с уговором Војновића и његовим преносом на „Голију“; поступци БУ били су, међутим, у складу са законом;

пуномоћници села — годинама варани и обмањивани и од Спасојевића и од Војновића у погледу примања по уговору, почетка искоришћавања шума, подизања жељезничке пруге и других објеката везаних за искоришћавање шума, важења уговора итд. — у тражењу купаца који ће стварно моћи вршити искоришћавање сеоских шума, предузимали су у одређено вријеме одговарајуће мјере; што поједине њихове радње нијесу увијек коректне, има се првенствено приписати њиховој жељи да што прије почне искоришћавање шума како би тиме побољшали тешко материјално стање власника шума и помогли економском подизању свог краја, затим разној пропаганди, варањима и обећањима с многих страна, контрадикторним одлукама државних органа, а онда њиховом несналажењу у нејасним и врло компликованим односима, с разним купцима и њиховим посредницима од којих су примали капаре; отуда и долазе повремена неслагања међу сеоским пуномоћницима у појединим питањима, избори нових пуномоћника, размимоилажења међу старим и новим пуномоћницима, неједнаки ставови пуномоћника појединих села и контрадикторност појединих изјава неких пуномоћника.

R É S U M É

Dr Dušan Vučković

SUPPLÉMENT À L'INITIATION DE L'EXPLOITATION
CAPITALISTE DES FORÊTS AU MONTÉNÉGRO

L'auteur démontre avant tout que l'exploitation des forêts monténégrines a été placée parmi les questions les plus importantes de l'économie du Monténégro et qu'elle était effectuée sur la base de contrats à long terme par un grand nombre de sociétés capitalistes du pays et étrangères, qu'elle se rapporte principalement à des forêts communales et qu'elle avait, au temps de l'ancienne Yougoslavie, atteint d'importantes dimensions. Il expose les facteurs qui ont conditionné cet état des choses et les conséquences désavantageuses d'un tel système d'exploitation par rapport aux forêts et à leurs propriétaires.

Dans cet article est présentée en détail la conclusion de plusieurs contrats concernant les forêts de Lukovo, dans l'arrondissement de Nikšić, de 1923 à 1939 et qui ne furent pas réalisés ainsi que les transferts des contrats, différents procès et spéculations relativement à eux. A la fin sont mises en évidence les attitudes des acheteurs de bois et de leurs commissionnaires, des organes de surveillance et mandateurs des propriétaires des forêts par rapport aux contrats mentionnés.